

19.12.2022

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE *SMĚNA, OBCHOD, DLUH* MGR. MICHALA RÁDLA

Disertační práce *Směna, obchod, dluh* Michala Rádla se zabývá fungováním bazaru a zastavárny v malém českém městě. Téma disertační práce není náhodné. Autor provozuje tento bazar již dvacet let a podle vlastních slov využil tuto důvěrnou znalost a pozorování, které rozšířil v pozorování dalších bazarů a zastaváren, jako základ této práce.

Předmět výzkumu je velmi fascinující. Jak autor poznamenává, studií o fungování těchto míst není dostatek. To však není dostatečné. Podle mého názoru se jedná o promarněnou příležitost a disertační práce nesplňuje kritéria požadovaná pro získání doktorátu.

Doktorská práce musí prokázat, že autor dosáhl dostatečné vědecké úrovně a může pracovat jako samostatný vědec. K tomu musí každá disertační práce splňovat tři základní kritéria. Za prvé musí rozšířit dosavadní znalosti, a to buď tím, že přinese něco zcela nového, vyplní nějakou mezeru, nebo poskytne nové zpracování nějakého již existujícího problému. Za druhé musí prokázat autorovu znalost existující literatury, nejen ji vyjmenovat, ale zaujmout k ní stanovisko a takřkajíc se zapojit do vědecké konverzace. Zatřetí musí prokázat originalitu výzkumu a ukázat autora jako schopného samostatného výzkumu. Podle mého názoru je tato disertační práce nedostatečná ve všech třech směrech.

Zprvce není zcela jasné, o jaký problém se jedná. V antropologii každá disertační práce obsahuje nějakou aporii, něco zajímavého, kolem čeho celá disertace krouží, co celistvě uchopuje, a tím dává smysl. V této knize žádná aporie není. Respektive se v ní píše, že cílem je ukázat "jaký význam má bazar-zastavárna pro ekonomicky znevýhodněné" a "interpretovat význam" transakcí. Jako červená nit se jeví diskuse s utilitaristickou ekonomickou logikou: práce začíná Beckerovou-Granovetterovou debatou a končí konfirmací, že zastavení nebo půjčení peněz má z pohledu těchto lidí smysl. Fascinující je moment, téměř jako jakýsi kloub celé práce, kdy do zastavárny přicházejí lidé, kteří byli na nějakém školení o finančním plánování (škoda, že je autor na toto školení nikdy nenásledoval, ačkoli racionalita jejich transakcí je tvrzena). Ale pokud je racionalita téma disertace, není na něm postavena tato práce. O lidech, kteří do zastavárny přicházejí, o jejich životě ani o tom, proč se tak rozhodují, nevíme téměř nic. Nevíme nic o jejich kalkulačních strategiích, o tom, jak si vydělávají peníze. Většina příkladů probíraných v této disertační práci se zaměřuje na jednotlivé transakce, které však a jsou založeny na pár replikách. Ani transakce nejsou analyzovány jako události, jejich výroky, vztahy nebo pohyby. Říct, že tito lidé potřebují peníze a nemají kam jít, nestačí. Dokonce ani pořádně nevíme, za co je utrácení.

Za druhé, práce se nevypořádává s relevantní antropologickou literaturou a její využití druhotných zdrojů je nedostatečné. Neproazuje znalost této literatury ani to, že autor porozuměl tomu, co je v sázce. Diskuse o ekonomické racionalitě nebo zasazení ekonomických rozhodnutí lidí do jejich vztahového univerza je základním prvkem antropologie. Zejména chybí diskuse o tzv.

substantivistické ekonomické antropologii. Redukce této debaty ("nutná znalost všech souvislostí") na Granovettera je prostě neadekvátní. Autor například tvrdí, že "v antropologii je problematika dluhu věnována poměrně velká pozornost", ale neříká nám nic o této debatě ani o tom, jaké jsou její body, co je pro danou studii použitelné a co chybí. Jinými slovy, není zcela jasné, zda autor ví, do jakého korpusu literatury, jaké debaty je práce příspěvkem. Pokud je literatura vůbec zmíněna, vyznívá to jako vytahování jmen, nikoli jako promyšlené zapojování. Další chybějící diskuse se týkají bohaté antropologie dluhu (jsou citáty z Graebera o Athéňanech nebo o karavanách opravdu nejrelevantnější?), peněžních transakcí, oceňování-*valuation* (unikátních předmětů, tržních jednání atd., Jane Guyer) a autoetnografie.

Za třetí, to je podle mě asi největší nedostatek. Autor čtenáře příliš nepřesvědčil o tom, že dokáže realizovat etnografický výzkum (samozřejmě lze psát historické či teoretické práce, ale pak se používají jiné metodologické nástroje). Etnografie by v podstatě měla *ukázat*, nikoliv *říct*, ale tato práce příliš mnoho vypráví, ale málo ukazuje. Říká se nám například, že zastavárny spoluvytvářejí jejich klienti, ale není to ukázáno – nepřesvědčují nás o tom popisy ani případové studie. Je nám řečeno, že si lidé nemohou půjčit jinde a že jejich rozhodnutí jsou racionální, ale opět je to nyní ukázáno pouze konstatováno. Nedožíváme se nic o jejich pokusech půjčit si jinde, o tom, jak záložna zapadá do jejich rodinné ekonomiky, není nám ani řečeno, kolik lidí přijde do záložny v průměru za den. To, že si půjčují, protože musí, je mnohokrát tvrzeno, ale ani jednou není tato skutečnost etnograficky zobrazena, popsána. Práce je plná výrazů typu "na základě předchozích zkušeností se dá předpokládat, že" (etnografie nepředpokládá!), "domnívam se", "jsem přesvědčen", "za racionální považujeme takové jednání" (kdo jsme my?), "jako by", "platí"/"je platná" (tvrzení o univerzalismu) atd. Nebo se dozvídáme, že lidé někdy vědí, že to, co přinášejí, je veteš, ale jak autor toto vědění etnograficky ukazuje? Na základě čtení myšlenek?

Autor zjevně zná svou práci a své klienty a text byl sám o sobě fascinující. Je zde několik vynikajících momentů, které jsou však etnograficky nedotažené, což je velká škoda. Zmíním jen dva: že charakter zastavárny spoluvytvářejí její klienti nebo že je v zájmu majitelů zastaváren některé zastavené předměty rychle neprodat, aby si udrželi klientelu.

Celkově vzato práce nesplňuje kritéria na PhD a nemohu ji doporučit k obhajobě.

Martin Fotta, PhD.